

**Η αθέατη πλευρά της ισότητας των δύο φύλων:
Εμπειρική έρευνα σχετικά με τις στάσεις και τη νομική διάσταση για το θεσμό της
συγκληδεμονίας-συνεπιμέλειας στην Ελλάδα**

Στοιχεία συγγραφέων

- **Ευστράτιος Παπάνης, Επίκουρος Καθηγητής Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου
Αιγαίου**

email: e.papanis@soc.aegean.gr

tel: +306936543643

Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Κοινωνιολογίας, 81100 Μυτιλήνη, Λέσβος, Ελλάδα

- **Μυρσίνη Ρουμελιώτου, Δρ., Υπεύθυνη Συμβουλευτικού Σταθμού Νέων
Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ν. Λέσβου**

email: myrsine@gmail.com

tel: +306945909774

Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ν. Λέσβου, Γ. Μούρα 10, 8100 Μυτιλήνη,
Λέσβος, Ελλάδα

- **Αγγελική Σαντή, Msc, Δικηγόρος**

email: aggelikisanti@gmail.com

tel: +302251040191

Καβέτσου 44, 81100 Μυτιλήνη, Λέσβος, Ελλάδα

- **Ελένη Κιτρίνου, Δρ., Στατιστικός/ερευνήτρια**

email: e.kitrinou@aegean.gr

tel.: +302271044375

I. Χαβιάρα 24, 82100 Χίος, Ελλάδα

Περίληψη

Αν και η νομοθεσία περί διαζυγίων στην Ελλάδα προκρίνει την εσωτερική διευθέτηση των ζητημάτων που ανακύπτουν μεταξύ των εμπλεκομένων μερών, θεωρώντας ότι οι γονείς διαθέτουν την ωριμότητα να συνδιαλλαγούν για το καλό των παιδιών τους, επικρατεί η πάγια δικαστική τακτική, εφόσον υπάρχει αντιδικία, να δίνεται η επιμέλεια σε συντριπτικό ποσοστό στη μητέρα και να ορίζεται απλή επικοινωνία με τον πατέρα. Δεδομένης της ωρίμανσης των συνθηκών για την εφαρμογή της συνεπιμέλειας στα πλαίσια της διαφυλικής ισότητας και της ποιότητας ζωής των τέκνων, διεξήχθη ποσοτική έρευνα σχετικά με τις απόψεις νομικών και μη σχετικά με το διαζύγιο και το ρόλο του πατέρα. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να παρουσιάσει το αναχρονιστικό και ελλιπές νομικό πλαίσιο στην Ελλάδα, να το συγκρίνει με ανάλογες ευρωπαϊκές πρακτικές και να αναδείξει περιπτώσεις δικαστικών αποφάσεων, που υποβιβάζουν το ρόλο του πατέρα. Χορηγήθηκε ημιδομημένο ερωτηματολόγιο σε 1349 άτομα κατά το χρονικό διάστημα Δεκέμβριος 2014-Ιανουάριος 2015. 103 άτομα του δείγματος ήταν επαγγελματίες νομικοί. Οι απαντήσεις αναλύθηκαν στατιστικά και διερευνήθηκαν τυχόν διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις απόψεις νομικών και μη νομικών.

Λέξεις-κλειδιά: διαζύγιο, συνεπιμέλεια, συγκληδεμονία, νομικό πλαίσιο

Εισαγωγή

Ενώ έχουν δημοσιευτεί εκατοντάδες έρευνες σχετικά με την επίδραση του διαζυγίου στα παιδιά και τις μητέρες, πολύ λίγο έχει μελετηθεί η ποιότητα ζωής και οι ψυχολογικές συνέπειες του χωρισμού στον πατέρα, που εγκαταλείπει το σπίτι. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις για τον έγγαμο βίο σε μία κοινωνία όπως η ελληνική προσδιορίζονται με νόρμες και κουλτούρες, που έχουν παράδοση εκατοντάδων ετών, παρά τις αλλαγές κυρίως κατά την τελευταία δεκαετία. Αντίθετα, η πορεία ζωής του πατέρα μετά το διαζύγιο και η αλληλεπίδρασή του με την πρώην σύζυγο και κυρίως στα παιδιά δεν έχουν μελετηθεί σχεδόν ποτέ.

Στο εξωτερικό οι περισσότερες έρευνες (Shapiro & Lambert, 1999) που είναι σχετικές με το θέμα χρησιμοποιούν ως μεθοδολογικό εργαλείο το ερωτηματολόγιο και τις συνεντεύξεις, που χορηγούνται στα παιδιά ή στις πρώην συζύγους, ενώ ελάχιστες είναι εκείνες που καταγράφουν τις απόψεις των πατέρων. Τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό η επικοινωνία του πατέρα με τα παιδιά είναι στην καλύτερη περίπτωση δυσοίωνη: Ένα τεράστιο ποσοστό σταματά οποιαδήποτε επαφή με τα παιδιά, παρά το γεγονός ότι εξακολουθεί να πληρώνει για αυτά, αρνούμενο να αποδεχτεί τους νομικούς όρους που διέπουν το διαζύγιο. Ακόμα και πατέρες οι οποίοι αρχικά δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον, σταδιακά περιπίπτουν σε μία κατάσταση, που οι αμύητοι θα χαρακτήριζαν αδιαφορία. Κυρίαρχη είναι η υπόθεση ότι οι εμπειρίες πριν από το διαζύγιο και κυρίως η μεθόδευση του επηρεάζει τις μετέπειτα στάσεις των πατέρων για τα παιδιά τους. Το ελάχιστο ποσοστό των πατέρων που αποκτά την κηδεμονία των παιδιών συνήθως διατηρεί όλα τα αναμενόμενα πατρικά πρότυπα σύμφωνα με τις προσδοκίες της κοινωνίας. (Shapiro & Lambert, 1999)

Ένα άλλο τεράστιο σώμα ερευνών (Shapiro & Lambert, 1999) έχει καταδείξει τη σχέση έγγαμου βίου και ποιότητας ζωής, τόσο στον ψυχολογικό όσο και στον βιολογικό τομέα. Οι μελέτες δείχνουν ότι ο γάμος δρα αντισταθμιστικά τις περισσότερες φορές σε αγχογόνους παράγοντες, ίσως επειδή δίνει κίνητρα και ερμηνείες που δικαιολογούν την έντονη επαγγελματική ζωή.

Οι χωρισμένοι πατέρες αντίθετα αναφέρουν συναισθήματα ενοχής, άγχους, κατάθλιψης, πένθους, κενού εξαιτίας της απώλειας επαφής με τα παιδιά τους. Το κυρίαρχο συναίσθημα είναι η απώλεια ελέγχου στην ανατροφή των παιδιών, η οποία επιτείνεται εάν η πρώτη σύζυγος βρει άλλον σύντροφο. Αυτή η απώλεια ελέγχου είναι που αναγκάζει τους πατέρες να αποσυρθούν από την ανατροφή των παιδιών τους δεδομένου ότι ο ρόλος τους καθίσταται καθαρά οικονομικός. Πολλοί χωρισμένοι πατέρες που συμμετείχαν στην καθημερινή φροντίδα των παιδιών ένιωσαν ανακουφισμένοι από το ρόλο αυτό. (Shapiro & Lambert, 1999)

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερευνών (Shapiro & Lambert, 1999) που έχουν γίνει στο εξωτερικό τονίζουν πως το κυρίαρχο συναίσθημα είναι η υποτίμηση του πατρικού ρόλου από την πρώτη σύζυγο, η οποία φροντίζει να το εκμεταλλεύεται για να εξάρει το δικό της ρόλο στην ανατροφή των παιδιών.

Σύμφωνα με έρευνες η απουσία του πατέρα λόγω διαζυγίου συνδέεται με χαμηλότερη σχολική επίδοση τόσο για τα αγόρια όσο και για τα κορίτσια, αυξημένα ποσοστά ανεργίας (για τα αγόρια) και πρώιμη εγκυμοσύνη για τα κορίτσια (McLanahan, 1999). Αντίστροφα, σε μία μετα-ανάλυση 63 ερευνών που έχουν διεξαχθεί για το ρόλο του πατέρα στην ευημερία των παιδιών μετά το διαζύγιο, βρέθηκε ότι η αίσθηση εγγύτητας με τον πατέρα και η ύπαρξη μιας επίσημης ρύθμισης κηδεμονίας του παιδιού μετά το χωρισμό σχετίζεται θετικά με την ευημερία του (Amato και Gilbreth, 1999). Συγκεκριμένα, πέρα από την οικονομική στήριξη, η επίσημη κηδεμονία από τον πατέρα αποτελεί τον πιο ισχυρό προβλεπτικό παράγοντα για την καλή σχολική επίδοση, καθώς και τη συμπεριφορά του παιδιού και τη συναισθηματική του ωριμότητα. Επίσης, σύμφωνα με άλλες έρευνες, η συχνή επαφή του παιδιού και με τους δύο γονείς μπορεί να μετριάσει τις συνέπειες της απουσίας του πατέρα από το σπίτι, αλλά και να περιορίσει την ανασφάλεια και το άγχος για θέματα που σχετίζονται με την οικονομική ευημερία.

Στον αντίποδα αυτών των απόψεων τίθενται άλλες έρευνες που τονίζουν τους ενδεχόμενους κινδύνους που ενέχονται σε περιπτώσεις συνεπιμέλειας και συχνής επαφής και με τους δύο γονείς, όπου τα παιδιά βιώνουν ένα συγκρουσιακό κλίμα μεταξύ των γονέων (Twaite και Luchow, 1996, Johnston, 1995). Με βάση τις εν λόγω έρευνες, η συνεπιμέλεια φαίνεται να είναι ακατάλληλη, τουλάχιστον στις περιπτώσεις καταστάσεων έντονων συγκρούσεων (Johnston, 1995).

Σε έρευνες που έχουν διεξαχθεί για τη διερεύνηση των απόψεων σχετικά με τη συνεπιμέλεια, οι περισσότεροι άνθρωποι φαίνεται να πιστεύουν ότι τα παιδιά πρέπει να περνούν ίσο χρόνο και με τους δύο γονείς μετά το διαζύγιο. Σε ένα δημοψήφισμα που διεξήχθη στη Μασαχουσέτη το 2004, το 85% των ψηφισάντων υποστήριξαν ότι τα παιδιά πρέπει να μοιράζονται τον χρόνο που περνούν με τους γονείς τους μετά το διαζύγιο (Fatherhood Coalition, 2004). Σε άλλη αντίστοιχη έρευνα που διεξήχθη στην Αριζόνα των ΗΠΑ σε φοιτητές και άλλους ενήλικες βρέθηκε ότι το 80% με 90% πιστεύουν στη συνεπιμέλεια μετά το διαζύγιο (Braver, Ellman, Votruba και Fabricius, 2011).

Οι απόψεις γύρω από την «συνεπιμέλεια» δίστανται και η συζήτηση ανάμεσα στους υποστηρικτές και τους πολέμιους είναι αρκετά έντονη τα τελευταία χρόνια (Goldstein, Freud και Solnit, 1973, Kuehl, 1989, Bender, 1994, Roman και Haddad, 1978). Οι υποστηρικτές της συνεπιμέλειας τονίζουν τη σημασία και τα οφέλη του παιδιού από τη διατήρηση επαφών και με τους δύο γονείς του, ενώ οι πολέμιοι της ιδέας θεωρούν ότι η συνεπιμέλεια διαταράσσει την απαραίτητη σταθερότητα στη ζωή του παιδιού και μπορεί να έχει αρνητική επίδραση λόγω της έκθεσης του παιδιού σε συνεχείς συγκρούσεις μεταξύ των γονέων.

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις για τη σύνδεση του διαζυγίου με την κακή προσαρμογή του παιδιού βασίζονται σε πλήθος παραγόντων, όπως τα ατομικά και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κάθε παιδιού, η αλλαγή στη σύνθεση της οικογένειας και οι αρνητικές συνέπειες από την απουσία του πατέρα, το αυξανόμενο οικονομικό άγχος που προκύπτει από τη μετάβαση σε μία μονογονεϊκή οικογένεια, η επιρροή της κακής ψυχολογικής κατάστασης του γονέα και οι αλλαγές στις διαδικασίες της οικογένειας (Hetherington, Bridges και Insabella, 1998). Συνοπτικά, οι παράγοντες που επιδρούν στην προσαρμογή του παιδιού μετά από ένα διαζύγιο μπορούν να συμπεριληφθούν σε 3 κατηγορίες: στην απώλεια ενός γονέα, στις συγκρούσεις μεταξύ των γονιών και στην ελλιπή κηδεμονία.

Θεωρητική επισκόπηση

Η έννοια της συνεπιμέλειας

Τις τελευταίες δεκαετίες - και ιδιαίτερα μετά τη δεκαετία του '70 - έχουν συντελεστεί αρκετές σημαντικές αλλαγές στο οικογενειακό δίκαιο στις χώρες του αναπτυγμένου κόσμου, και ιδιαίτερα στο θέμα της επιμέλειας των παιδιών έπειτα από την έκδοση διαζυγίου. Κοινό έναυσμα σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις επανεξέτασης της νομοθεσίας υπήρξε ο κεντρικός ρόλος που παίζουν οι πατεράδες στη ζωή των παιδιών, καθώς και η τάση για την υιοθέτηση νέων πολιτικών προς ένα μοντέλο συγκηδεμονίας και συνεπιμέλειας.

Η συνεπιμέλεια αναφέρεται στη ρύθμιση που περιλαμβάνει την από κοινού νομική και/ή φυσική επιμέλεια των παιδιών μετά το διαζύγιο των γονέων (Bender, 1994). Η φυσική συνεπιμέλεια προβλέπει την επαφή των παιδιών και το μείρασμα του χρόνου διαμονής τους ανάμεσα στους δύο γονείς, ενώ η νομική συνεπιμέλεια περιορίζει τη μόνιμη διαμονή του παιδιού στον ένα γονέα. Η φυσική συνεπιμέλεια σαφώς προβλέπει τη διατήρηση στενών σχέσεων και με τους δύο γονείς. Εντούτοις, η νομική συνεπιμέλεια προβλέπει την κοινή λήψη αποφάσεων από τους γονείς σε θέματα που αφορούν στα παιδιά τους, καθώς και τη συνεχή και ενεργό εμπλοκή του γονέα που δεν διαμένει με το παιδί στη ζωή του, ακόμη και εάν αυτό διαμένει με τον άλλο γονέα.

Η συνεπιμέλεια σε διάφορες χώρες

Οι νόμοι και οι κανόνες που ρυθμίζουν τα θέματα επιμέλειας διαφέρουν από χώρα σε χώρα της Ε.Ε. Οι εθνικές νομοθεσίες ρυθμίζουν θέματα όπως ποιος θα έχει την επιμέλεια, εάν η επιμέλεια θα ανατεθεί στον ένα γονέα ή και στους δύο (συνεπιμέλεια), ποιος θα λαμβάνει τις αποφάσεις για την εκπαίδευση των παιδιών κτλ.

Παρόλα αυτά, σε όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες αναγνωρίζεται το δικαίωμα των παιδιών να έχουν προσωπική σχέση και άμεση επαφή και με τους δύο γονείς τους, ακόμη και αν οι γονείς μένουν σε διαφορετικές χώρες. Στην περίπτωση αυτή, που οι γονείς διαβιούν σε διαφορετικές χώρες, τα αρμόδια δικαστήρια για την εκδίκαση των υποθέσεων επιμέλειας είναι αυτά όπου συνήθως μένει το παιδί.

Σε έρευνα που διεξήχθη σε 14 χώρες παγκοσμίως τα ποσοστά συνεπιμέλειας ποίκιλλαν από 7% έως 15% των περιπτώσεων (Skiiner, Bradshaw και Davidson, 2007). Στη Νορβηγία, το 25% των παιδιών έχουν γονείς που μένουν χωρία, και 8% από αυτά μένουν με τον πατέρα, ενώ 10% είναι σε καθεστώς συνεπιμέλειας (Skjorten και Barlindhaug, 2007). Στη Σουηδία, όπου τα δικαστήρια έχουν το δικαίωμα να αποφασίσουν εναλλαγή της κατοικίας του παιδιού ακόμη και σε περίπτωση διαφωνίας του ενός γονέα, το 20% των παιδιών χωρισμένων γονιών μένουν σε δύο σπίτια (Singer, 2008). Στη Γαλλία το 12% των παιδιών των οποίων οι γονείς μένουν χωρία μοιράζονται τον χρόνο ανάμεσα σε δύο σπίτια, ενώ ένα επιπρόσθετο 12% μένουν με τον πατέρα τους και περνούν κάποιο από το χρόνο τους με τη μητέρα τους (Toulemon, 2008). Η επιλογή της συνεπιμέλειας και διαμονής των παιδιών σε δύο σπίτια έχει θεσμοθετηθεί στη Γαλλία από το 2002 και θεωρείται ως η πρώτη και προσηγορότερη επιλογή από μία σειρά άλλων μοντέλων κηδεμονίας και επιμέλειας. Σε αυτό παίζει ρόλο και η ενίσχυση από το κράτος, το οποίο παρέχει ιατρική ασφάλιση και στους δύο γονείς και χορηγεί επίδομα και στους δύο γονείς για τα εξαρτώμενα τέκνα (Masardo, 2009).

Το 2009 το Κοινοβούλιο της Ολλανδίας επιχείρησε να εισαγάγει μία νέα νομοθεσία με την οποία το παιδί δικαιούται και πρέπει να λαμβάνει ίση φροντίδα από τους δύο γονείς μετά το χωρισμό τους. Εντούτοις, έπειτα από μακρές συζητήσεις και διαδικασίες το αρχικό μοντέλο του 50-50 εγκαταλείφθηκε. Εκείνο που ορίζει η νομοθεσία όμως είναι η διευθέτηση του μοντέλου κηδεμονίας/επιμέλειας των παιδιών πριν την έκδοση του διαζυγίου. Στην αρχή θεσμοθέτησης της, η συνεπιμέλεια ήταν σπάνια και αντιστοιχούσε μόνο στο 5% με 10% των συνολικών διαζυγίων στην Ολλανδία (CBS, 2003). Αργότερα όμως, το 2008, το εν λόγω ποσοστό ανήλθε στο 16%. Στη Δανία, το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 20% περίπου (Heide Ottosen, 2004), ενώ στα ίδια επίπεδα κυμαίνεται και η Σουηδία (Breivik και Olweus, 2006).

Το οικογενειακό δίκαιο επηρεάζεται και διαμορφώνεται σε σημαντικό βαθμό σε συνάρτηση με το κοινωνικό περιβάλλον, σε σύγκριση με άλλα είδη δικαίου. Στην προκειμένη περίπτωση, σε αρκετές χώρες και πολιτείες των ΗΠΑ γίνονται αναθεωρήσεις της νομοθεσίας περί επιμέλειας, αντανακλώντας και τις μεταβαλλόμενες πολιτισμικές νόρμες της εκάστοτε

κοινωνίας. Εντούτοις, πολλοί ερευνητές θεωρούν ότι οι νέες πολιτικές επιμέλειας τέκνων ενσωματώνουν συνήθως και πολιτικές συμπεριφορές βασισμένες σε υποθέσεις, μύθους και ιστορίες μεμονωμένων ατόμων.

Μέχρι πρόσφατα στις ΗΠΑ, μόνο το 5% με 7% των παιδιών περνούσαν τουλάχιστον ένα τρίτο του χρόνου με τον πατέρα τους. Τα περισσότερα ζούσαν αποκλειστικά με τη μητέρα και διανυκτέρευαν μόνο τέσσερα ή πέντε βράδια το μήνα στο σπίτι του πατέρα τους (Kelly, 2007). Εντούτοις, τα τελευταία χρόνια διαφαίνεται μία αλλαγή στα παραπάνω πρότυπα: στην πολιτεία της Αριζόνα και στην Ουάσινγκτον, 30% με 50% των παιδιών χωρισμένων γονέων περνούν τουλάχιστον το ένα τρίτο του χρόνου τους με τον καθένα από τους γονείς (George, 2008, Venohr και Kaunelis, 2008).

Σε κάθε περίπτωση, στα δικαστήρια των ΗΠΑ σήμερα η συγκαθεμονία δεν αποφασίζεται σχεδόν ποτέ από το δικαστή εάν δεν συναινούν σε αυτό και οι δύο γονείς (Ellman, Kurtz και Weithorn, 2010). Για το λόγο αυτό, οι νομοθέτες αρχίζουν να λαμβάνουν περισσότερο υπόψη την τροποποίηση των νόμων προς την κατεύθυνση της συνεπιμέλειας.

Ομοίως, στην Αυστραλία, την Ολλανδία, τη Δανία και τη Σουηδία το 18% με 20% των παιδιών χωρισμένων γονιών είναι σε καθεστώς συνεπιμέλειας (Smyth, 2009, Spruijt και Duindam, 2010).

Η Αυστραλία αντικατέστησε το νομοθετικό πλαίσιο της κηδεμονίας με ένα καθεστώς κοινής κηδεμονίας («συνεπιμέλειας») στα μέσα της δεκαετίας του '90 και αργότερα άρχισε να εξετάζει και το ενδεχόμενο «διαμοιρασμού του χρόνου ανάμεσα στους δύο γονείς» (Rhoades και Boyd, 2004). Το 2003 απέρριψε τελικά το ενδεχόμενο της συνεπιμέλειας αλλά ενίσχυσε το μοντέλο συνεπιμέλειας επιτρέποντας και εναλλακτικές προσεγγίσεις για οικογένειες όπου εκδηλώνονταν φαινόμενα βίας ή έντονων συγκρούσεων (Standing Committee, 2003). Συγκεκριμένα, αυτό που στην ουσία άλλαξε στην νομοθεσία της Αυστραλίας ήταν η ενθάρρυνση γονέων που ζουν χωριστά να μεγαλώνουν τα παιδιά τους σε κλίμα συνεργασίας. Κατ' αντιστοιχία με αυτό που συνέβη λίγα χρόνια νωρίτερα στη Μ. Βρετανία, οι τροποποιήσεις του νόμου επέφεραν επίσης μερικές αλλαγές και στη χρήση των έως τότε όρων, αντικαθιστώντας την κηδεμονία με την έννοια της «γονικής επιμέλειας». Το νέο μοντέλο κηδεμονίας προέβλεπε μια ρύθμιση που βασιζόταν στην ισότητα όσον αφορά τη γονική επιμέλεια μετά το χωρισμό, όπου κάθε γονέας διατηρούσε τις ίδιες εξουσίες, ευθύνες και αρχές που είχε σε σχέση με τη φροντίδα των παιδιών του και πριν το χωρισμό, εκτός και αν υπήρχε απόφαση δικαστηρίου για το αντίθετο.

Η απόφαση της Αυστραλίας να εφαρμόσει το νέο μοντέλο συνεπιμέλειας δεν ήταν προϊόν κάποιας εμπειρικής έρευνας ή μελέτης για τις συνέπειες του προηγούμενου νόμου στον ψυχισμό των παιδιών. Αυτό που πυροδότησε την αλλαγή ήταν η πολιτική ανησυχία για τη θέση των πατεράδων που δεν είχαν την επιμέλεια. Με επερώτηση στη Βουλή το 1992 οι ομάδες των πατεράδων ισχυρίζονταν ότι το δικαστικό σύστημα ήταν προκατειλημμένο υπέρ των μητέρων κατά τη λήψη των δικαστικών αποφάσεων και για το λόγο αυτό ζητούσαν ένα πιο δίκαιο και ίσο μερίδιο στη φροντίδα των παιδιών τους μετά το χωρισμό.

Μετά τις τροπολογίες του 1995, διεξήχθη εμπειρική έρευνα στην Αυστραλία για να διερευνηθεί την νέα κατάσταση των πραγμάτων (Dewar και Parker, 1999). Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι τρία χρόνια μετά την ψήφιση της τροπολογίας η κοινότητα ακόμη δεν γνώριζε τις νέες έννοιες που είχαν εισαχθεί, με αποτέλεσμα η συνεπιμέλεια να είναι ακόμη σπάνια στα διαζευγμένα ζευγάρια. Το 2003 η Κοινοβουλευτική Επιτροπή για θέματα Οικογένειας απέρριψε νέο αίτημα για συνεπιμέλεια, βασιζόμενη στο επιχείρημα ότι ο χρόνος που περνάει κάθε παιδί με την οικογένειά του θα πρέπει να εξαρτάται από το τι είναι καλύτερο για το κάθε παιδί και από τις ρυθμίσεις που είναι καλύτερες για κάθε οικογένεια. Εντέλει, το 2006 ψηφίστηκε ο νόμος στην Αυστραλία για τη συνεπιμέλεια, με τον οποίο αναγνωρίζεται ότι και οι δύο γονείς είναι υπεύθυνοι για αποφάσεις σχετικά με το παιδί τους μέσα από την έννοια της «ίσης γονεϊκής ευθύνης». Σύμφωνα με τη νομοθεσία το παιδί πρέπει να περνάει ίσο χρόνο με καθέναν από τους δύο γονείς υπό ορισμένες προϋποθέσεις, αν και δεν αποσαφηνίζεται η έννοια της υποχρεωτικότητας από την πλευρά των δικαστικών αποφάσεων.

Στη Γερμανία υφίσταται η έννοια της συνεπιμέλειας, αλλά μπορεί να αρθεί σε περίπτωση μη συμφωνίας των δύο γονέων. «Η άσκηση της συνεπιμέλειας προϋποθέτει την καλλιέργεια μιας βιώσιμης κοινωνικής σχέσης ανάμεσα στους γονείς και απαιτεί ένα ελάχιστο επίπεδο συμφωνίας μεταξύ τους». Σε περίπτωση που ο ένας γονέας αρνείται να συνεργαστεί, το

δικαστήριο αλλάζει τη συνεπιμέλεια σε επιμέλεια του ενός γονέα. Η επιλογή του γονέα που λαμβάνει την επιμέλεια βασίζεται στο «καλύτερο συμφέρον του παιδιού».

Ενδιαφέρον έχει στην Ιαπωνία το δικαίωμα των γυναικών και μητέρων να απαγάγουν το παιδί μετά το χωρισμό τους με το σύζυγο χωρίς καμία νομική κύρωση. Οι αντιδράσεις από την πλευρά των πατεράδων είναι έντονες και ζητούν την τροποποίηση της νομοθεσίας.

Επισκόπηση των προϋποθέσεων για την ανάθεση της επιμέλειας στο Ελληνικό Δίκαιο

Στο άρθρο 1513 ΑΚ ορίζονται τα κριτήρια που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για τον καθορισμό της άσκησης της γονικής μέριμνας μετά το διαζύγιο ή την ακύρωση του γάμου, όπου αναφέρεται «Για τη λήψη της απόφασής του το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη του τους έως τότε δεσμούς του τέκνου με τους γονείς και τους αδελφούς του, καθώς και τις τυχόν συμφωνίες που έκαναν οι γονείς του τέκνου σχετικά με την επιμέλεια και τη διοίκηση της περιουσίας του» και στο άρθρο 1511 ΑΚ αναφέρεται «Στο συμφέρον του τέκνου πρέπει να αποβλέπει και η απόφαση του δικαστηρίου, όταν κατά τις διατάξεις του νόμου το δικαστήριο αποφασίζει σχετικά με την ανάθεση της γονικής μέριμνας ή με τον τρόπο άσκησης της. Η απόφαση του δικαστηρίου πρέπει επίσης να σέβεται την ισότητα μεταξύ των γονέων και να μην κάνει διακρίσεις εξαιτίας του φύλου, της φυλής, της γλώσσας, της θρησκείας, των πολιτικών ή όποιων άλλων πεποιθήσεων, της ιθαγένειας, της εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης ή της περιουσίας».

Η έννοια της επιμέλειας είναι μια αόριστη νομική έννοια που αποτελεί μερικότερη άσκηση της γονικής μέριμνας. Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη «Κατά τη διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 1518 ΑΚ, η επιμέλεια του προσώπου του τέκνου περιλαμβάνει ιδίως την ανατροφή, την επίβλεψη, τη μόρφωση και την εκπαίδευσή του, καθώς και τον προσδιορισμό του τόπου διαμονής του.»¹

Η αόριστη νομική έννοια του συμφέροντος του τέκνου έχει περιγραφεί από την ελληνική έννομη τάξη. Συγκεκριμένα κατά πάγια νομολογία για την κρίση του συμφέροντος των ανήλικων λαμβάνονται υπόψη:

- το γενικό συμφέρον και μόνον του ανήλικου τέκνου, σωματικό, υλικό πνευματικό, ψυχικό και ηθικό, χωρίς να επιδρά αυτοτελώς στη λήψη της απόφασής του κανένας από τους διαφορετικούς παράγοντες, που συνοδεύουν το πρόσωπο κάθε γονέα, όπως είναι το φύλο, η φυλή, η γλώσσα, η θρησκεία, η κοινωνική προέλευση, η περιουσιακή κατάσταση κλπ.
- τους με ανεπηρέαστη επιλογή αναπτυχθέντες μέχρι τότε δεσμούς του διαθέτοντος ικανότητα διακρίσεως τέκνου με τους γονείς του (και τους αδελφούς του),
- τις τυχόν συμφωνίες των γονέων σχετικά με την επιμέλεια και την περιουσία του,
- καθώς και τη γνώμη του, εφόσον αυτό, κατά την ανέλεγκτη κρίση του δικαστηρίου, εν όψει της ηλικίας του και της πνευματικής του ανάπτυξης, είναι ικανό να αντιληφθεί το πραγματικό του συμφέρον.
- Οι ικανότητες των γονέων, το περιβάλλον, το επάγγελμα, η πνευματική τους ανάπτυξη και η δράση τους στο κοινωνικό σύνολο, η ικανότητα προσαρμογής τους στις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας μέσα στα πλαίσια της ορθολογικής αντιμετώπισης των θεμάτων των νέων, η σταθερότητα των συνθηκών ανάπτυξης του τέκνου χωρίς εναλλαγές στις συνθήκες διαβίωσης

Σημειώνεται ότι η κρίση περί του συμφέροντος του ανήλικου διαμορφώνεται δικανικά σε μία ή δύο συνεδριάσεις στην πλειοψηφία των περιπτώσεων των οικογενειακών διαφορών και τον καθορισμό του προσώπου του γονέα που αναλαμβάνει την επιμέλεια.

Αντιθέτως ουδόλως ασκεί επίδραση η υπαιτιότητα των γονέων ως προς το διαζύγιο ή τη διακοπή της έγγαμης συμβίωσης, εκτός εάν η συμπεριφορά του υπαιτίου έχει επιδράσει και στην άσκηση της γονικής μέριμνας-επιμέλειας, ώστε να ανακύπτει αντίθεση στο συμφέρον του τέκνου, λόγω της έκτασης και της βαρύτητας της συμπεριφοράς του αυτής, δηλωτικής της δομής του χαρακτήρα του και της εν γένει προσωπικότητάς του, έτσι ώστε και έναντι του τέκνου να αναμένεται από αυτόν η τήρηση της ίδιας συμπεριφοράς (ΑΠ 1736/2007, 1316/2009).

Ομοίως δεν ασκεί κατά την νομολογιακή αντίληψη επιρροή η μικρή ηλικία του τέκνου και το φύλο του μετά τη νηπιακή ηλικία του, οπότε παύει η σαφής βιοκοινωνική υπεροχή της μητέρας από άποψη καταλληλότητας για τη γονική μέριμνα του τέκνου (ΑΠ 952/2007), ενώ συνεκτιμάται αυτή κατά τη νηπιακή ηλικία του τέκνου με τους υπόλοιπους παράγοντες που εξασφαλίζουν την ομαλή σωματική και ψυχοπνευματική του ανάπτυξη.ⁱⁱ

Δεν παροράται δε, και η περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο μπορεί, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 1513 και 1514 του Α.Κ. και μετά στάθμιση του συμφέροντος του ανηλίκου, προς το οποίο πρωτίστως, κατά τα προεκτεθέντα, ενεργεί, ν` αναθέσει τη γονική του μέριμνα σ` ένα μόνο των γονέων του ή και σε αμφοτέρους από κοινού, εάν αυτοί συμφωνούν στη λύση αυτή και συγχρόνως καθορίζουν τον τόπο διαμονής των ανηλίκων ή και να την κατανείμει μεταξύ των γονέων του (Α.Π. 634/96 ΕλλΔνη 37, 1549, Γεωργιάδη - Σταθόπουλου Α.Κ., υπ` άρθρα 1513 - 1514, αριθ. 43 επ., 65 επ., 77 επ.).ⁱⁱⁱ

Στα πλαίσια της διαδικασίας για την ανάθεση της επιμέλειας ερευνάται και η βούληση του τέκνου ανάλογα με την ωριμότητά του (681Γ ΚΠολΔ). Είναι πάγια η θέση της νομολογίας ως προς την αποδεικτική ισχύ της βούλησης του τέκνου και αυτό διότι είναι κοινός τόπος ότι η επικοινωνία του δικαστή με το παιδί είναι περιορισμένη (μία συνάντηση) ενώ το παιδί αναλόγως των συνθηκών διαβίωσης, των επιρροών που δέχεται και των επιρροών που τυχόν ασκεί εκφράζει πολλές φορές γνώμη που δε συνάδει με το συμφέρον του, όπως αυτό ανωτέρω αναπτύχθηκε.

Οι παράγοντες αυτοί όπως προσδιορίζονται από το Ανώτατο Δικαστήριο, ουδόλως ανταποκρίνονται στην καθημερινή πρακτική δεδομένου ότι οι διάδικοι γονείς δύσκολα θα φθάσουν στον Άρειο Πάγο για τον έλεγχο των ανωτέρω κριτηρίων και ακόμη πιο δύσκολα θα αποδείξουν ότι στην κρίση του Δικαστή εμφιλοχώρησε στερεοτυπική προκατάληψη εναντίον τους.

Τέλος έχει σχεδιαστεί στην Ελληνική έννομη τάξη τόσο το σύστημα που επιβάλλει τη διαμόρφωση οικογενειακών Δικαστηρίων με την συμμετοχή εξειδικευμένων επιστημόνων και ειδικά εκπαιδευμένων δικαστών, όπως περιγράφεται στο Ν.2447/1996. Ωστόσο ουδέποτε πρακτικά εφαρμόστηκε καθώς τα περισσότερα πρωτοδικεία πάσχουν από την κάλυψη των οργανικών θέσεων. Η εκπαίδευση δε, των δικαστών από την Εθνική Σχολή Δικαστών αδυνατεί να τους παρέχει τις απαραίτητες εκείνες γνώσεις που θα τους εξοπλίσουν ώστε να χειρίζονται επιτυχημένα τις υποθέσεις που αναφύονται στα πλαίσια του οικογενειακού δικαίου.

Πρακτικά ζητήματα στις υποθέσεις οικογενειακού δικαίου

Από τη σύντομη επισκόπηση των προβληματισμών που έχουν ανακύψει στην πρακτική αντιμετώπιση του ζητήματος της ανάθεσης της επιμέλειας στην Ελληνική έννομη τάξη είναι επόμενο να ασκείται δριμεία κριτική για την αδιαφορία του κράτους να ενσκήψει στο θέμα των ζητημάτων που αναφύονται στα πλαίσια του οικογενειακού δικαίου και τα οποία έχουν υπογραμμιστεί από σημαντική μερίδα Δικηγόρων και Δικαστών.

Η εισαγωγή του Ν.2447/1996 είναι καταρχήν μία πολύ καλή προσέγγιση στα ζητήματα που πρέπει να επιλυθούν και αφορούν σχέσεις γονέων τέκνων. Ανησυχητικό είναι ότι ακόμη δεν έχει εφαρμοστεί παρά την εισαγωγή του σχεδόν 20 χρόνια πριν. Τομές αποτελούν

- η αντιμετώπιση των υποθέσεων οικογενειακής φύσεως, όπως διαζύγιο, διατροφή, επιμέλεια από Οικογενειακό Δικαστήριο,
- η στελέχωση αυτών με εξειδικευμένους δικαστές η οποία στο νόμο συνδέεται με την προϋπηρεσία τους στο λειτούργημα. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι σήμερα κρίνεται αναγκαία η στελέχωσή του με εξειδικευμένους επιστήμονες ειδικοτήτων ψυχολογίας και παιδαγωγικής
- Η προδικασία όπως έχει ήδη σχεδιαστεί με δύο στάδια α) υποχρεωτική κοινωνική έρευνα και β) υποχρέωση συμβιβασμού

Η μη εφαρμογή του ωστόσο έχει σαν συνέπεια να παρατηρηθεί μία πολύ μεγάλη στρέβλωση στην κοινωνία. Δεν είναι λίγες οι φορές που εξαιτίας της ανωτέρω παθογένειας το διαζύγιο και τα εξ αυτού αποτελέσματα, διατροφή, επικοινωνία, επιμέλεια, χρησιμοποιούνται ως μοχλός πίεσης μεταξύ των πρώην συζύγων και εις βάρος των παιδιών. Ενώ τολμούμε να πούμε ότι παρά το ότι ο σχεδιασμός του οικογενειακού δικαίου στην Ελλάδα είναι

παιδοκεντρικός (συμφέρον ανηλικού είναι το πρώτο στοιχείο που θέτει ο νόμος για τον δικαστικό έλεγχο) η αποσπασματική και χωρίς επιστημονική προσέγγιση επέμβαση στη σφαίρα της οικογένειας έχει τα αντίθετα ακριβώς αποτελέσματα.

Η κύρια άποψη που επικρατεί στην κοινωνία συνηγορεί ότι η μητέρα εκ των πραγμάτων θα αναλάβει την επιμέλεια των τέκνων μετά το διαζύγιο εκτός αν πάσχει από σοβαρή ψυχική διαταραχή ή αν εγκαταλείψει την οικογένεια και δε διεκδικήσει την επιμέλεια, και αυτό επιβεβαιώνεται με τους αριθμούς ως ακολούθως^{iv}.

- Στη συντριπτική πλειοψηφία η επιμέλεια ανατίθεται στη μητέρα σε ποσοστό 90,6%, ανεξάρτητα από το φύλλο ή την ηλικία του παιδιού
- Στο δικαστήριο προσφεύγει η μητέρα σε ποσοστό 89,42%
- Ο πατέρας είτε δεν τη διεκδικεί, είτε φέρεται να συμφωνεί στην ανάθεσή της, είτε έχει συναινέσει προηγουμένως στο ιδιωτικό συμφωνητικό συναινετικού διαζυγίου

Μία πολύ ενδιαφέρουσα άποψη για την έκταση των θεμάτων που ανακύπτουν μετά τη διάσπαση της έγγαμης συμβίωσης είναι αυτή που περιλαμβάνεται στο σκεπτικό της με αριθμό 10/2011 απόφασης Εφετείου Δωδεκανήσου «Η διάσπαση εξάλλου της έγγαμης συμβίωσης των γονέων, με συνεπακόλουθο και τη διάσπαση της οικογενειακής συνοχής, κλονίζει σοβαρά την ψυχική ισορροπία του τέκνου, που αισθάνεται ανασφάλεια και επιζητεί στήριγμα. Οι μεταξύ των συζύγων δημιουργούμενες έντονες αντιθέσεις ενίοτε αποκλείουν κάθε συνεννόηση μεταξύ τους, αλλά και σε σχέση με τα τέκνα τους, τα οποία όχι σπάνια, χρησιμοποιούνται ως όργανα για την άσκηση παντοειδών πιέσεων και την ικανοποίηση εκδικητικών διαθέσεων. Έτσι, υπό το κράτος της κατάστασης αυτής, ο γονέας που αναλαμβάνει την επιμέλεια, έχει κατά την επιταγή του νόμου, πρόσθετα καθήκοντα και αυξημένη την ευθύνη της αντιμετώπισης των ως άνω ειδικών περιστάσεων κατά προέχοντα λόγο, κι αυτό προϋποθέτει την εξασφάλιση στο τέκνο κατάλληλων συνθηκών προσαρμογής. Το αποτέλεσμα όμως αυτό με γνώμονα πάντοτε το συμφέρον του τέκνου, κάθε άλλο παρά επιτυγχάνεται με την πλήρη αποξένωση του τέκνου από τον άλλο γονέα. Ήδη καθεαυτή η ανάθεση της επιμέλειας στον ένα από τους γονείς, εκ λόγων αναγόμενων στο συμφέρον του τέκνου, αποτελεί παρέκκλιση από την αρχή της ισότητας των γονέων στο λειτουργικό τούτο δικαίωμά τους, το οποίο τίθεται υπό δικαστική ρύθμιση, παραβιάζονται δε και η αρχή αυτή και οι βασικοί κανόνες διαπαιδαγώγησης, που στηρίζονται στα πορίσματα της παιδικής ψυχολογίας, προς βλάβη του ανηλικού, ενώ παράλληλα δυσχεραίνεται και η ρυθμιστική επέμβαση του δικαστηρίου, όταν το τέκνο περιάγεται σε στάση άρνησης ή αντιπάθειας έναντι του ετέρου των γονέων από πράξεις ή παραλείψεις εκείνου που έχει την επιμέλειά του.»

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι δεν είναι λίγες οι φορές που η αντίθετη διεκδίκηση της επιμέλειας απαιτεί μακροχρόνια παραμονή των υποθέσεων στα δικαστήρια, με συνέπεια οι πραγματικές και βιοτικές συνθήκες των ανηλικών αλλά και των ενηλικών να εξελίσσονται στη διάρκεια της εκκρεμοδικίας.

Η συγκεκριμένη απόφαση κατήχθη προς κρίση στο δεύτερο βαθμό ύστερα από έφεση και των δύο γονιών. Η πρωτόδικη απόφαση είχε αναθέσει την επιμέλεια του κοριτσιού στη μητέρα και την επιμέλεια του αγοριού στον πατέρα. Και τα δύο παιδιά νηπιακής ηλικίας. Το δευτεροβάθμιο λόγω της καλλιέργειας αντιπάθειας προς το πρόσωπο της μητέρας από τον πατέρα προς το ανήλικο αγόρι, διέταξε την επιστροφή της επιμέλειας στη μητέρα.

Το σκεπτικό της απόφασης αυτής, αποτυπώνει τις ανάγκες που καλούνται οι δικαστικοί λειτουργοί και νομικοί συμπαραστάτες να υπηρετήσουν σε ένα πλαίσιο συγκρουσιακό και τεταμένο, με κίνητρα πολλές φορές που δε συνάδουν με το γονεϊκό ρόλο. Τα παιδιά γίνονται όπλα στα χέρια των γονιών και οι συνέπειες δε μοιάζει να τους απασχολούν περισσότερο από την επιβολή των προσωπικών τους επιδιώξεων.

Παρά το γεγονός ότι καταρχήν τα Ελληνικά Δικαστήρια σημειώνουν την προτεραιότητα της επιλογής της έννοιας της κοινής επιμέλειας, δεν καταλήγουν σε αυτήν, αν οι διάδικοι δεν το επιθυμούν ρητά με συνέπεια την διαμόρφωση μιας πάγιας αντίληψης των γονέων ότι την επιμέλεια τη δικαιούται δια νόμου μόνο ο ένας εξ αυτών.^v

Δύο ενδεικτικά παραδείγματα περιπτώσεων όπου θα μπορούσε το Δικαστήριο να ορίσει την Συνεπιμέλεια ως τρόπο άσκησης των γονεϊκών καθηκόντων είναι οι ακόλουθες:

Η υπ'αριθμ.2459/2013 ΕφΑθ στην οποία από το ιστορικό προκύπτει ότι μετά την διάσπαση της έγγαμης συμβίωσης το 2005 τα παιδιά διέμεναν με την μητέρα και ο πατέρας είχε καθημερινή επαφή μαζί τους καθώς τα έπαιρνε από το σχολείο, γευμάτιζε μαζί τους και συμμετείχε στην καθημερινότητά τους. Η επιμέλεια των παιδιών εν συνεχεία ανατέθηκε στον πατέρα, διότι η μητέρα μετακινήθηκε για επαγγελματικούς λόγους στις Βρυξέλλες. Μετά την επιστροφή της η μητέρα διεκδίκησε την επιμέλεια των εφήβων πλέον παιδιών της και το πρωτόδικο δικαστήριο θεώρησε ότι η επιμέλεια πρέπει να παραμείνει στον πατέρα κυρίως λόγω της άρνησης των παιδιών να επικοινωνούν με τη μητέρα, καθώς ένιωθαν απόρριψη από την επιλογή της μητέρας να μετακινηθεί στο εξωτερικό για λόγους εργασίας. Το Δικαστήριο στο β' βαθμό έκρινε ότι κακώς νιώθουν αρνητικά αισθήματα τα παιδιά και ανέθεσε την επιμέλεια στη μητέρα, επιφυλάσσοντας για την εφαρμογή της απόφασης το χρονικό διάστημα της ολοκλήρωσης των μαθητικών υποχρεώσεων των παιδιών.

Στη με αριθμό 4712/2013 απόφαση του ΜΠρ Θεσσαλονίκης υπήρξε μεν αποδοχή από τον πατέρα στην ανάθεση της επιμέλειας στη μητέρα, αλλά η επικοινωνία καθορίστηκε καθημερινή λόγω της βρεφικής ηλικίας των τέκνων.

Η ελληνική νομολογία δεν προσεγγίζει το θέμα της συνεπιμέλειας ακόμη και αν έχει προς τούτο ερείσματα, ιδιαιτερότητες του τέκνου, ηλικιακές ή αναπτυξιακές-σωματικές, σχέσεις γονέων που επιτρέπουν την ομαλή και καθημερινή συνεννόηση. Έχει παρατηρηθεί περιορισμένα μεν, το φαινόμενο, να δίδεται η επιμέλεια στην μητέρα, αλλά στην πράξη να την συνασκει με τον πατέρα. Ωστόσο το πιο σύνηθες είναι το διαζύγιο να αποτελεί το σημείο έναρξης είτε μιας τιτάνιας δικαστικής διαμάχης για την διεκδίκηση της επιμέλειας, διαμάχης κατά την οποία το παιδί δε μένει αμέτοχο καθώς κίνητρο των γονέων αποτελεί η υπεροχή του ενός έναντι του άλλου, είτε σχέσεων πατέρων-τέκνων που με τον καιρό και την απόσταση ατονούν. Και απόσταση αποτελεί η κύρια πρακτική, ότι μένουν μεν στην ίδια πόλη αλλά η επικοινωνία ακολουθεί τις διατάξεις της δικαστικής απόφασης. Οι επιλογές αυτές δε, αποτελούν και το κύριο σημείο σύγκρουσης γονέων τέκνων κατά την εφηβική ηλικία.

Παρά το γεγονός ότι νομικά η επιμέλεια των παιδιών είναι δικαίωμα και υποχρέωση των γονέων και παρά το ότι όλες οι σύγχρονες επιστημονικές έρευνες επιβεβαιώνουν ότι η ισορροπημένη ανάπτυξη του παιδιού επιβάλλει την παρουσία και των δύο γονέων, στην Ελλάδα δεν έχει καταβληθεί καμία προσπάθεια για την ανάπτυξη και την εμπέδωση της συνεπιμέλειας ως βασικής και προτιμητέας μορφής συνέχισης άσκησης των επί μέρους πράξεων της γονικής μέριμνας. Η σιωπή αυτή έχει ως συνέπεια να μη δίνεται οι δυνατότητα στους γονείς να αντιμετωπίσουν ώριμα τις υποχρεώσεις του γονεϊκού τους ρόλου, τον οποίο οι ίδιοι επέλεξαν. Διότι κανένα παιδί δεν επιλέγει αν θα γεννηθεί.

Έχει ήδη διατυπωθεί εύστοχα ότι το πρώτο βήμα αποτελεί η άμεση συγκρότηση των οικογενειακών δικαστηρίων. Καθώς οι οικογενειακές υποθέσεις έχουν πάντα μία ιδιαιτερότητα: αφορούν προσωπικές σχέσεις, με ή χωρίς οικονομικό αντικείμενο, ανθρώπων που έχουν ή είχαν ιδιαίτερο ψυχικό (σχέσεις συζύγων) ή συγγενικό δεσμό (σχέσεις γονέων τέκνων) και η απόφαση που εκδίδεται ρυθμίζει στην πραγματικότητα προσωπικές σχέσεις, ακόμη και όταν το αντικείμενο εμφανίζεται περιουσιακό^{vi}.

Τόσο η σύνθεση των δικαστηρίων όσο και η στελέχωσή τους πρέπει να διέπονται από τη βασική αρχή της εξειδίκευσης και της επιστημονικής αρωγής. Ήτοι η στελέχωση με δικαστές πρέπει να γίνεται με γνώμονα την εκπαίδευση στα αντικείμενα της ψυχολογίας ή της παιδαγωγικής και τέλος της προϋπηρεσίας, ενώ ειδικές επιστημονικές ομάδες από ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς ή άλλες ειδικότητες θα πρέπει να εστιάζουν στην κάθε υπόθεση αποτελώντας απαραίτητο στάδιο της προδικασίας.

Το ενιαίο δε, της αντιμετώπισης των περιπτώσεων από έναν ή δύο δικαστές, στελέχη των Οικογενειακών Δικαστηρίων, σε όλη τη διαδικασία κρίσης των διαφορών που ανακύπτουν στα οικογενειακά ζητήματα είτε πριν είτε μετά το διαζύγιο, ακόμη και αν αφορούν ποινικές υποθέσεις των διαδίκων-γονέων, εκτός από την εγγύηση για ορθότερη απονομή δικαιοσύνης, θα επιβάλλει και την αλλαγή της άποψης και της νοοτροπίας των γονέων καθώς θα γνωρίζουν ότι θα αποτελέσουν αντικείμενο συστηματικής μελέτης από τον δικαστή που θα κρίνει μια σειρά βιοτικών τους σχέσεων και τον τρόπο που επιλέγουν να τις αντιμετωπίσουν.^{vii}

Οι διάδικοι-γονείς γνωρίζοντας ότι θα είχε προηγηθεί κοινωνική έρευνα θα άκουγαν το δικαστή με μεγαλύτερη διάθεση επικοινωνίας, όχι μόνο επειδή ορθά θα υπολόγιζαν ότι η γνώμη του θα καθρεφτίζεται στην απόφαση, αλλά κυρίως επειδή θα είχαν ήδη έρθει σε επαφή με τον σύμβουλο (ψυχίατρο, ψυχοθεραπευτή ή κοινωνικό λειτουργό) που θα τους γνώριζε από κοντά. Έτσι θα αισθάνονταν ότι δε θα κριθούν μόνο από το δικόγραφο, αλλά και ότι οι πραγματικές συνθήκες της ζωής τους θα μεταφερθούν στο δικαστή και θα επηρεάσουν την κρίση του^{viii}. Το μέτρο αυτό θα μπορούσε να ανατρέψει τη μέχρι τώρα αντίληψη ότι οι δικαστικές αποφάσεις ανάθεσης επιμέλειας είναι προειλημμένες.

Ομοίως θα αντιλαμβάνονταν και τη σημασία της απόφασης για την άσκηση της επιμέλειας, όταν θα υποχρεούνταν σε ένα στάδιο προδικασίας, το οποίο θα εκτεινόταν σε χρονική διάρκεια και θα μελετούσε την ουσιαστική επίδραση των αποφάσεων και των επιλογών τους σε σχέση με τα παιδιά τους. Ενώ θα επέφερε και την ουσιαστική μεταβολή της κυρίαρχης αντίληψης ότι το δικαίωμα της μητέρας προηγείται έναντι εκείνου του πατρός, περιορίζοντας το ρόλο του σε δότη βιολογικού υλικού.

Η επιλογή της συνεπιμέλειας, λόγω αποδεδειγμένης γονεϊκής ανωριμότητας, πρέπει να αποτελέσει πρωτίστως επιταγή νομική. Η επιλογή της συνεπιμέλειας ως προτιμητέας κατάστασης που θα διέπει τις σχέσεις-γονέων τέκνων μετά το διαζύγιο, αφενός θα ενθαρρύνει τους γονείς στην ώριμη διάκριση μεταξύ των προσωπικών τους ζητημάτων και εκείνων που αφορούν τη διαπαιδαγώγηση και ανατροφή των τέκνων τους και αφετέρου θα αποτελέσει κίνητρο για την ανάπτυξη ισοβαρών σχέσεων και με τους δύο γονείς και θα καταφθαίε στη συνείδηση των γονέων ότι αποτελεί υποχρέωσή τους η ανάληψη των ευθυνών τους, αποκαθιστώντας τα παιδιά στα δικαιώματα που απορρέουν από το νόμο και την κοινωνική τους θέση. Η προστασία της ανηλικότητας επιβάλλει την λήψη μέτρων και μέριμνας για την εξασφάλιση των καλύτερων συνθηκών ανάπτυξης του παιδιού και η μεταφορά στην κοινωνία της αντίληψης ότι ο γονεϊκός ρόλος είναι καθημερινή απόδειξη σεβασμού προς το παιδί και τον άλλο γονέα είναι ένα πρώτο βήμα. Η ανάθεση της επιμέλειας στον ένα γονέα θα πρέπει να αποτελεί την έσχατη λύση «τιμωρίας» για τον γονέα που αδιαφορεί ή αποδεικνύεται ανίκανος να ανταποκριθεί στο γονεϊκό του ρόλο.

Το δικαίωμα των γονέων στο διαζύγιο είναι αναμφισβήτητο αλλά δεν είναι το δικαίωμα αυτό ισχυρότερο και μεγαλύτερης σημασίας από το δικαίωμα των παιδιών σε μία ισορροπημένη ζωή και με τους δύο τους γονείς.

Μεθοδολογία της Έρευνας

Σκοπός της Έρευνας, Ερευνητικά Ερωτήματα και Ερευνητικές Υποθέσεις

Ο σκοπός της παρούσας εμπειρικής έρευνας είναι η διερεύνηση των απόψεων των ατόμων άνω των 16 ετών στην Ελλάδα σχετικά με το γονεϊκό ρόλο του πατέρα μετά από ένα διαζύγιο.

Ο σκοπός αυτός διαμορφώνεται στα ακόλουθα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα:

1. Πώς διαμορφώνονται οι απόψεις των ατόμων για το γονεϊκό ρόλο του πατέρα μετά από ένα διαζύγιο, σε σχέση με το υπάρχον νομικό πλαίσιο;
2. Πώς οι απόψεις αυτές διαφοροποιούνται και σε ποιο βαθμό από τις απόψεις των νομικών;

Η κύρια ερευνητική υπόθεση προς στατιστικό έλεγχο είναι η ακόλουθη:

1. Οι απόψεις σχετικά με το γονεϊκό ρόλο του πατέρα μετά από ένα διαζύγιο δεν διαφέρουν σημαντικά μεταξύ νομικών ή μη.

Μεθοδολογικό Εργαλείο

Προκειμένου να διερευνηθούν τα παραπάνω ερευνητικά ερωτήματα και να ελεγχθούν οι σχετικές ερευνητικές υποθέσεις αναπτύχθηκε ερωτηματολόγιο το οποίο ανέπτυξε μια σειρά κλιμάκων απόψεων οι οποίες, σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο, φαίνεται να διαμορφώνουν τη στάση των ατόμων απέναντι στο ρόλο του πατέρα μετά το διαζύγιο. Οι κλίμακες αυτές αναπτύχθηκαν ως κλίμακες Likert 5 σημείων (με αντιστοίχιση 1= διαφωνώ απόλυτα, 2=

διαφωνώ, 3= δεν έχω άποψη, 4= συμφωνώ, 5= συμφωνώ απόλυτα). Τα αποτελέσματα της ανάλυσης των δεδομένων που συλλέχθηκαν εμφανίζονται στην συνέχεια.

Χαρακτηριστικά του Δείγματος

Συλλέχθηκαν δεδομένα από 1349 άτομα κατά το διάστημα Δεκέμβριος 2014 - Ιανουάριος 2015. Από αυτούς οι 103 είναι Νομικοί. Όσον αφορά στα Δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος, αυτά έχουν ως εξής: Ως προς το φύλο, το 29% είναι άνδρες, ενώ το υπόλοιπο 71% είναι γυναίκες. Σε σχέση με την οικογενειακή κατάσταση, 47,1% είναι άγαμοι, 11,2% έγγαμοι χωρίς παιδιά και 19,3% έγγαμοι με παιδιά, 14,3% διαζευγμένοι, 7% σε διάσταση και 1% σε χηρεία. Οι ηλικίες των συμμετεχόντων στην έρευνα κατανέμονται ως εξής: 20,4% είναι 16-25 ετών, 32,7% είναι 26-35 ετών, 28,5% είναι 36-45 ετών, 16,6% είναι 46-55 ετών, 3,3% είναι 56-65 ετών και 0,5% είναι άνω των 65 ετών. Τέλος, ως προς το μορφωτικό επίπεδο, 0,3% είναι απόφοιτοι Δημοτικού, 2,8% απόφοιτοι Γυμνασίου, 15, 4% απόφοιτοι Λυκείου, 11% φοιτητές, 44,4% κάτοχοι πτυχίου Ανώτερης/ Ανώτατης Εκπαίδευσης και 26% κάτοχοι μεταπτυχιακού ή διδακτορικού διπλώματος.

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα κλήθηκαν να απαντήσουν σε μια σειρά ερωτήσεων που αφορούσαν απόψεις οι οποίες διαμορφώνουν τη στάση τους απέναντι στο ρόλο που πιστεύουν ότι έχει ο πατέρας μετά το διαζύγιο. Οι απαντήσεις αναλύθηκαν για να διερευνηθούν οι απόψεις των ατόμων ανάλογα με το φύλο και την οικογενειακή τους κατάσταση. Οι σχετικές αναλύσεις παρουσιάζονται στις παραγράφους που ακολουθούν.

Στατιστική Ανάλυση Δεδομένων

Πραγματοποιήθηκε έλεγχος χ^2 σε όλες τις απόψεις μεταξύ νομικών και μη, ο οποίος υπέδειξε σύμπτωση. Οι κατανομές συχνοτήτων των απόψεων μεταξύ νομικών και μη νομικών παρουσιάζονται στους πίνακες που ακολουθούν.

Όσον αφορά στην άποψη ότι «ο πατρικός ρόλος είναι περισσότερο κοινωνικός παρά βιολογικός», οι περισσότεροι συμμετέχοντες (36,8% μη νομικοί και 30,1% νομικοί) δηλώνουν ότι διαφωνούν απόλυτα (πίνακας 1).

Πίνακας 1: Κατανομή συχνοτήτων των απόψεων Νομικών και Μη Νομικών όσον αφορά στην άποψη ότι: «Ο πατρικός ρόλος είναι περισσότερο κοινωνικός παρά βιολογικός».

	Μη νομικός	Νομικός	Σύνολο
Δεν έχω άποψη	14 1,1%	1 1,0%	15 1,1%
Διαφωνώ	48 3,9%	5 4,9%	53 3,9%
Διαφωνώ απόλυτα	452 36,3%	31 30,1%	483 35,8%
Συμφωνώ	240 19,3%	23 22,3%	263 19,5%
Συμφωνώ απόλυτα	369 29,6%	34 33,0%	403 29,9%
Σύνολο	1246 100,0%	103 100,0%	1349 100,0%

Όσον αφορά στην άποψη ότι «Η σχέση μητέρας-παιδιού είναι ισχυρότερη από το δεσμό πατέρα-παιδιού», οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (36,8% μη νομικοί, 39,8% νομικοί) δηλώνουν ότι συμφωνούν απόλυτα, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 2.

Πίνακας 2: Κατανομή συχνοτήτων των απόψεων Νομικών και Μη Νομικών όσον αφορά στην άποψη ότι «Η σχέση μητέρας-παιδιού είναι ισχυρότερη από το δεσμό πατέρα-παιδιού».

	Μη νομικός	Νομικός	Σύνολο
Δεν έχω άποψη	3 0,2%	1 1,0%	4 0,3%
Διαφωνώ	34 2,7%	2 1,9%	36 2,7%
Διαφωνώ απόλυτα	424 34,0%	36 35,0%	460 34,1%
Συμφωνώ	168 13,5%	12 11,7%	180 13,3%
Συμφωνώ απόλυτα	459 36,8%	41 39,8%	500 37,1%
Σύνολο	1246 100,0%	103 12,7%	1349 10,7%

Όσον αφορά στην άποψη ότι «Η επιμέλεια των παιδιών μετά το διαζύγιο πρέπει να κατοχυρώνεται στη μητέρα, όπως είναι η δικαστική πρακτική μέχρι σήμερα» οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (42,9% μη νομικοί, 42,7% νομικοί) δηλώνουν ότι διαφωνούν, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 3.

Πίνακας 3: Κατανομή συχνοτήτων των απόψεων Νομικών και Μη Νομικών όσον αφορά στην άποψη ότι «Η επιμέλεια των παιδιών μετά το διαζύγιο πρέπει να κατοχυρώνεται στη μητέρα, όπως είναι η δικαστική πρακτική μέχρι σήμερα».

	Μη νομικός	Νομικός	Σύνολο
Δεν έχω άποψη	110 8,2%	9 7,8%	119 8,2%
Διαφωνώ	534 42,9%	44 42,7%	578 42,8%
Διαφωνώ απόλυτα	216 17,3%	14 13,6%	230 17,0%
Συμφωνώ	316 25,4%	26 25,2%	342 25,4%
Συμφωνώ απόλυτα	70 5,6%	10 9,7%	80 5,9%
Σύνολο	1246 100,0%	103 100,0%	1349 100,0%

Όσον αφορά στην άποψη ότι «Ο πατέρας πρέπει να συναποφασίζει με τη μητέρα για τα θέματα ανατροφής των παιδιών μετά το διαζύγιο», οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (55,5% μη νομικοί, 54,4% νομικοί) δηλώνουν ότι συμφωνούν απόλυτα, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 4.

Πίνακας 4: Κατανομή συχνοτήτων των απόψεων Νομικών και Μη Νομικών όσον αφορά στην άποψη ότι «Ο πατέρας πρέπει να συναποφασίζει με τη μητέρα για τα θέματα ανατροφής των παιδιών μετά το διαζύγιο».

	Μη νομικός	Νομικός	Σύνολο
Δεν έχω άποψη	17 1,3%	2 2,0%	19 3,3%
Διαφωνώ	35	3	38

	2,8%	2,9%	2,8%
Διαφωνώ απόλυτα	11	1	12
	0,9%	1,0%	0,9%
Συμφωνώ	491	41	532
	39,4%	39,8%	39,4%
Συμφωνώ απόλυτα	692	56	748
	55,5%	54,4%	55,4%
Σύνολο	1246	103	1349
	100,0%	100,0%	100,0%

Όσον αφορά στην άποψη ότι «Το καθεστώς της απλής επικοινωνίας του πατέρα με τα τέκνα, όπως καθορίζεται από τη δικαστική πρακτική, χωρίς δικαίωμα λήψης αποφάσεων για την ανατροφή τους, πρέπει να διατηρηθεί ως έχει», οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (51,1% μη νομικοί, 56,3% νομικοί) δηλώνουν ότι διαφωνούν, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 5.

Πίνακας 5: Κατανομή συχνοτήτων των απόψεων Νομικών και Μη Νομικών όσον αφορά στην άποψη ότι «Το καθεστώς της απλής επικοινωνίας του πατέρα με τα τέκνα, όπως καθορίζεται από τη δικαστική πρακτική, χωρίς δικαίωμα λήψης αποφάσεων για την ανατροφή τους, πρέπει να διατηρηθεί ως έχει».

	Μη νομικός	Νομικός	Σύνολο
Δεν έχω άποψη	72	7	79
	5,9%	6,8%	5,3%
Διαφωνώ	637	58	695
	51,1%	56,3%	51,5%
Διαφωνώ απόλυτα	451	30	481
	36,2%	29,1%	35,7%
Συμφωνώ	70	6	76
	5,6%	5,8%	5,6%
Συμφωνώ απόλυτα	16	2	18
	1,3%	1,9%	1,3%
Σύνολο	1246	103	1349
	100,0%	100,0%	100,0%

Όσον αφορά στο ερώτημα: «Ποιο πιστεύετε πως είναι τα κυρίαρχο συναισθήματα και οι καταστάσεις που βιώνει ο πατέρας μετά τη φυσική του απομάκρυνση από το σπίτι και τον τόπο κατοικίας των τέκνων του;», οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (28,6% μη νομικοί, 35% νομικοί) θεωρούν ότι κυριαρχεί το συναισθήμα της θλίψης, ενώ ακολουθεί η αίσθηση αποτυχίας, επειδή ακυρώνεται ο πατρικός ρόλος. Αναλυτικά τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον Πίνακα 6.

Πίνακας 6: Κατανομή συχνοτήτων των απόψεων Νομικών και Μη Νομικών όσον αφορά στο ερώτημα: Ποιό πιστεύετε πως είναι τα κυρίαρχο συναισθήματα και οι καταστάσεις που βιώνει ο πατέρας μετά τη φυσική του απομάκρυνση από το σπίτι και τον τόπο κατοικίας των τέκνων του.

	Μη νομικός	Νομικός	Σύνολο
Αδιαφορία	30	1	31
	2,4%	1,0%	2,3%
	336	33	369

Αίσθηση αποτυχίας, επειδή ακυρώνεται ο πατρικός ρόλος	27,0%	32,0%	27,4%
Άλλο	66	4	63
	5,3%	3,9%	5,2%
Αποδέσμευση από ευθύνες	114	9	123
	9,1%	8,7%	9,1%
Εκδίκηση	32	1	33
	2,6%	1,0%	2,4%
Ενοχή	131	7	138
	10,5%	6,8%	10,2%
Επιδείνωση αυτοεκτίμησης	46	5	51
	3,7%	4,9%	3,8%
Θλίψη	356	36	392
	28,6%	35,0%	29,1%
Οικονομική αφαιμάξη	49	3	52
	3,9%	2,9%	3,9%
Χειροτέρευση ποιότητας ζωής	86	4	90
	6,9%	3,9%	6,7%
Σύνολο	1246	103	1349
	100,0%	100,0%	100,0%

Όσον αφορά στην άποψη ότι «Το κράτος πρέπει να προχωρήσει στη θέσπιση νόμων για τη συνεπιμέλεια- συγκηδεμονία», οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (52,2% μη νομικοί, 53,4% νομικοί) δηλώνουν ότι συμφωνούν όπως φαίνεται και στον Πίνακα 7.

Πίνακας 7: Κατανομή συχνοτήτων των απόψεων Νομικών και Μη Νομικών όσον αφορά στην άποψη ότι «Το κράτος πρέπει να προχωρήσει στη θέσπιση νόμων για τη συνεπιμέλεια-συγκηδεμονία».

	Μη νομικός	Νομικός	Σύνολο
Δεν έχω άποψη	89	8	97
	6,1%	5,8%	6,1%
Διαφωνώ	70	6	76
	5,6%	5,8%	5,6%
Διαφωνώ απόλυτα	30	2	32
	2,4%	1,9%	2,4%
Συμφωνώ	651	55	706
	52,2%	53,4%	52,3%
Συμφωνώ απόλυτα	406	32	438
	32,6%	31,1%	32,5%
Σύνολο	1246	103	1349
	100,0%	100,0%	100,0%

Όσον αφορά στην άποψη ότι «Η επίλυση των διαφορών των γονέων σε ένα διαζύγιο πρέπει να γίνεται εξωδικαστικά μέσω του θεσμού της διαμεσολάβησης, εφόσον ισχύσει και στην Ελλάδα», οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (53,62% μη νομικοί, 55,3% νομικοί) δηλώνουν ότι συμφωνούν όπως φαίνεται και στον Πίνακα 8.

Πίνακας 8: Κατανομή συχνοτήτων των απόψεων Νομικών και Μη Νομικών όσον αφορά στην άποψη ότι «Η επίλυση των διαφορών των γονέων σε ένα διαζύγιο πρέπει να γίνεται εξωδικαστικά μέσω του θεσμού της διαμεσολάβησης, εφόσον ισχύσει και στην Ελλάδα».

	Μη νομικός	Νομικός	Σύνολο
Δεν έχω άποψη	206 16,6%	23 22,3%	229 16,9%
Διαφωνώ	75 6,0%	6 5,8%	81 6,0%
Διαφωνώ απόλυτα	7 0,6%	1 1,0%	8 0,6%
Συμφωνώ	668 53,6%	57 55,3%	725 53,7%
Συμφωνώ απόλυτα	290 23,3%	16 15,5%	306 22,7%
Σύνολο	1246 100,0%	103 100,0%	1349 100,0%

Όσον αφορά στην άποψη ότι «Πρέπει άμεσα να θεσπιστεί η ίδρυση οικογενειακού δικαστηρίου, επειδή το δικαστικό σύστημα δεν έχει ούτε το χρόνο ούτε την εξειδίκευση για να επιλύει οικογενειακές διαφορές», η πλειοψηφία των συμμετεχόντων (53,6% μη νομικοί, 55,3% νομικοί) δηλώνει ότι συμφωνεί, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 9.

Πίνακας 9: Κατανομή συχνοτήτων των απόψεων Νομικών και Μη Νομικών όσον αφορά στην άποψη ότι «Πρέπει άμεσα να θεσπιστεί η ίδρυση οικογενειακού δικαστηρίου, επειδή το δικαστικό σύστημα δεν έχει ούτε το χρόνο ούτε την εξειδίκευση για να επιλύει οικογενειακές διαφορές».

	Μη νομικός	Νομικός	Σύνολο
Δεν έχω άποψη	206 16,6%	23 22,3%	229 16,9%
Διαφωνώ	75 6,0%	6 5,8%	81 6,0%
Διαφωνώ απόλυτα	7 0,6%	1 1,0%	8 0,6%
Συμφωνώ	668 53,6%	57 55,3%	725 53,7%
Συμφωνώ απόλυτα	290 23,3%	16 15,5%	306 22,7%
Σύνολο	1246 100,0%	103 100,0%	1349 100,0%

Όσον αφορά στην άποψη ότι «Οι γονείς που μπαίνουν στη διαδικασία διαζυγίου και επιμέλειας τέκνων πρέπει να επισκέπτονται υποχρεωτικά εξειδικευμένες κοινωνικές υπηρεσίες, εφόσον δεν μπορούν με σύνεση να αποφασίσουν οι ίδιοι», η πλειοψηφία των συμμετεχόντων (45,7% μη νομικοί, 36,9% νομικοί) δηλώνει ότι συμφωνεί απόλυτα, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 10.

Πίνακας 10: Κατανομή συχνοτήτων των απόψεων Νομικών και Μη Νομικών όσον αφορά στην άποψη ότι «Οι γονείς που μπαίνουν στη διαδικασία διαζυγίου και επιμέλειας τέκνων πρέπει να επισκέπτονται υποχρεωτικά εξειδικευμένες κοινωνικές υπηρεσίες, εφόσον δεν μπορούν με σύνεση να αποφασίσουν οι ίδιοι».

	Μη νομικός	Νομικός	Σύνολο
--	------------	---------	--------

Δεν έχω άποψη	63 5%	9 8,7%	72 5,3%
Διαφωνώ	45 3,6%	1 1,0%	46 3,4%
Διαφωνώ απόλυτα	7 0,6%	0 0,0%	7 0,5%
Συμφωνώ	562 45,1%	55 53,4%	617 45,7%
Συμφωνώ απόλυτα	569 45,7%	38 36,9%	607 45,0%
Σύνολο	1246 100,0%	103 100,0%	1349 100,0%

Όσον αφορά στην άποψη ότι «Οι πατέρες συνήθως χρησιμοποιούν τα παιδιά τους, για να εκβιάσουν ή να εκμεταλλευτούν την πρώην σύζυγο», οι συμμετέχοντες εμφανίζονται διχασμένοι: Φαίνεται σαν να υπάρχουν δύο επικρατούσες απόψεις, οι οποίες είναι αντικρουόμενες: 29,4% μη νομικοί και 29,1% νομικοί δηλώνουν ότι συμφωνού, ενώ 29,5% μη νομικοί και 35% νομικοί δηλώνουν ότι διαφωνούν.

Πίνακας 11: Κατανομή συχνοτήτων των απόψεων Νομικών και Μη Νομικών όσον αφορά στην άποψη ότι «Οι πατέρες συνήθως χρησιμοποιούν τα παιδιά τους, για να εκβιάσουν ή να εκμεταλλευτούν την πρώην σύζυγο».

	Μη νομικός	Νομικός	Σύνολο
Δεν έχω άποψη	292 23,4%	27 26,2%	319 23,6%
Διαφωνώ	367 29,5%	36 35,0%	403 29,9%
Διαφωνώ απόλυτα	135 10,8%	7 6,8%	142 10,5%
Συμφωνώ	366 29,4%	30 29,1%	396 29,4%
Συμφωνώ απόλυτα	86 6,9%	3 2,9%	89 6,6%
Σύνολο	1246 100,0%	103 100,0%	1349 100,0%

Όσον αφορά στην άποψη ότι «Οι μητέρες συνήθως χρησιμοποιούν τα παιδιά τους, για να εκβιάσουν ή να εκμεταλλευτούν τον πρώην σύζυγο», , οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (43,9% μη νομικοί, 44,7% νομικοί) δηλώνουν ότι συμφωνούν όπως φαίνεται και στον παρακάτω Πίνακα 12.

Πίνακας 12: Κατανομή συχνοτήτων των απόψεων Νομικών και Μη Νομικών όσον αφορά στην άποψη ότι «Οι μητέρες συνήθως χρησιμοποιούν τα παιδιά τους, για να εκβιάσουν ή να εκμεταλλευτούν τον πρώην σύζυγο».

	Μη νομικός	Νομικός	Σύνολο
Δεν έχω άποψη	258 20,7%	23 22,3%	281 20,8%
Διαφωνώ	227 18,2%	25 24,3%	252 18,7%
Διαφωνώ απόλυτα	58	1	59

	4,7%	1,0%	4,4%
Συμφωνώ	547	46	593
	43,9%	44,7%	44,0%
Συμφωνώ απόλυτα	156	8	164
	12,5%	7,8%	12,2%
Σύνολο	1246	103	1349
	100,0%	100,0%	100,0%

Όσον αφορά στην άποψη ότι «Το καθεστώς της διατροφής είναι άδικο και πρέπει να τροποποιηθεί από το νόμο». οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (30,3% μη νομικοί, 33% νομικοί) δηλώνουν ότι συμφωνούν όπως φαίνεται και στον Πίνακα 13.

Πίνακας 13: Κατανομή συχνοτήτων των απόψεων Νομικών και Μη Νομικών όσον αφορά στην άποψη ότι «Το καθεστώς της διατροφής είναι άδικο και πρέπει να τροποποιηθεί από το νόμο».

	Μη νομικός	Νομικός	Σύνολο
Δεν έχω άποψη	304	27	331
	24,4%	26,2%	24,5%
Διαφωνώ	332	27	359
	26,6%	26,2%	26,6%
Διαφωνώ απόλυτα	87	5	92
	7,0%	4,9%	6,8%
Συμφωνώ	377	34	411
	30,3%	33,0%	30,5%
Συμφωνώ απόλυτα	146	10	156
	11,7%	9,7%	11,6%
Σύνολο	1246	103	1349
	100,0%	100,0%	100,0%

Όσον αφορά στην άποψη ότι «Η οικονομική κρίση και η ανεπάρκεια του κράτους πρόνοιας δεν επιτρέπουν στις μητέρες, που ασκούν την επιμέλεια, να αναθρέψουν ορθά τα τέκνα τους», οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (51% μη νομικοί, 54,4% νομικοί) δηλώνουν ότι συμφωνούν όπως φαίνεται και στον Πίνακα 14.

Πίνακας 14: Κατανομή απόψεων Νομικών και Μη Νομικών όσον αφορά στην άποψη ότι «Η οικονομική κρίση και η ανεπάρκεια του κράτους πρόνοιας δεν επιτρέπουν στις μητέρες, που ασκούν την επιμέλεια, να αναθρέψουν ορθά τα τέκνα τους».

	Μη νομικός	Νομικός	Σύνολο
Δεν έχω άποψη	136	13	149
	10,9%	12,6%	11,0%
Διαφωνώ	155	15	170
	12,4%	14,6%	12,6%
Διαφωνώ απόλυτα	23	3	26
	1,8%	2,9%	1,9%
Συμφωνώ	635	56	691
	51,0%	54,4%	51,2%
Συμφωνώ απόλυτα	297	16	313
	23,8%	15,5%	23,2%
Σύνολο	1246	103	1349
	100,0%	100,0%	100,0%

Όσον αφορά στην άποψη ότι «Ο πατέρας δεν είναι εξίσου ικανός να αναλάβει την επιμέλεια των τέκνων, όπως η μητέρα», οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (50% μη νομικοί, 49,5% νομικοί) δηλώνουν ότι διαφωνούν, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 15.

Πίνακας 15: Κατανομή απόψεων Νομικών και Μη Νομικών όσον αφορά στην άποψη ότι «Ο πατέρας δεν είναι εξίσου ικανός να αναλάβει την επιμέλεια των τέκνων, όπως η μητέρα».

	Μη νομικός	Νομικός	Σύνολο
Δεν έχω άποψη	72 5,8%	7 6,8%	79 5,9%
Διαφωνώ	623 50,0%	51 49,5%	674 50,0%
Διαφωνώ απόλυτα	300 24,1%	19 18,4%	319 23,6%
Συμφωνώ	190 15,2%	24 23,3%	214 15,9%
Συμφωνώ απόλυτα	61 4,9%	2 1,9%	63 4,7%
Σύνολο	1246 100,0%	103 100,0%	1349 100,0%

Όσον αφορά στην άποψη ότι «Ο ρόλος του πατέρα ως ' γονιού του Σαββατοκύριακου και της disneyland'* είναι υποτιμητικός», οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (49,9% μη νομικοί, 53,4% νομικοί) δηλώνουν ότι συμφωνούν, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 16.

Πίνακας 16: Κατανομή απόψεων Νομικών και Μη Νομικών όσον αφορά στην άποψη ότι «Ο ρόλος του πατέρα ως ' γονιού του Σαββατοκύριακου και της Disneyland'* είναι υποτιμητικός».

	Μη νομικός	Νομικός	Σύνολο
Δεν έχω άποψη	69 5,5%	8 7,8%	77 5,7%
Διαφωνώ	137 11,0%	10 9,7%	147 10,9%
Διαφωνώ απόλυτα	39 3,1%	1 1,0%	40 3,0%
Συμφωνώ	622 49,9%	55 53,4%	677 50,2%
Συμφωνώ απόλυτα	379 30,4%	29 28,2%	408 30,2%
Σύνολο	1246 100,0%	103 100,0%	1349 100,0%

Όσον αφορά στο ερώτημα «Πόσο συχνά πιστεύετε ότι πρέπει να επικοινωνεί ο πατέρας με τα παιδιά μετά από το διαζύγιο;», οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (72,4% μη νομικοί, 65% νομικοί) δηλώνουν «Καθημερινά», όπως φαίνεται και στον Πίνακα 17.

Πίνακας 17: Πίνακας Κατανομή απόψεων Νομικών και Μη Νομικών όσον αφορά στο ερώτημα «Πόσο συχνά πιστεύετε ότι πρέπει να επικοινωνεί ο πατέρας με τα παιδιά μετά από το διαζύγιο;»

	Μη νομικός	Νομικός	Σύνολο
--	------------	---------	--------

3-4 φορές την εβδομάδα	256 20,5%	25 24,3%	281 20,8%
3-4 φορές το μήνα	15 1,2%	2 1,9%	17 1,3%
Άλλο	63 5,1%	8 7,8%	71 5,3%
Δεν έχω άποψη	10 0,8%	1 1,0%	11 0,8%
Καθημερινά	902 72,4%	67 65,0%	969 71,8%
Σύνολο	1246 100,0%	103 100,0%	1349 100,0%

Όσον αφορά στην άποψη ότι «Οι διαζευγμένοι πατέρες συχνά πέφτουν θύματα των δικηγόρων, σχετικά με τις προσδοκίες που μπορούν να έχουν όσον αφορά την επιμέλεια των παιδιών», οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (45,5% μη νομικοί, 45,6% νομικοί) εμφανίζονται να μην έχουν άποψη, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 18.

Πίνακας 18: Κατανομή απόψεων Νομικών και Μη Νομικών όσον αφορά στην άποψη ότι «Οι διαζευγμένοι πατέρες συχνά πέφτουν θύματα των δικηγόρων, σχετικά με τις προσδοκίες που μπορούν να έχουν όσον αφορά την επιμέλεια των παιδιών».

	Μη νομικός	Νομικός	Σύνολο
Δεν έχω άποψη	566 45,5%	47 45,6%	613 45,5%
Διαφωνώ	173 13,9%	14 13,6%	187 13,9%
Διαφωνώ απόλυτα	41 3,3%	1 1,0%	42 3,1%
Συμφωνώ	361 29,0%	36 35,0%	397 29,4%
Συμφωνώ απόλυτα	105 8,4%	5 4,9%	110 8,2%
Σύνολο	1246 100,0%	103 100,0%	1349 100,0%

Συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα είναι η πρώτη προσπάθεια καταγραφής στην Ελλάδα ενός φαινομένου, που λαμβάνει τεράστιες διαστάσεις, καθώς συσχετίζεται με τη ραγδαία αύξηση των διαζυγίων και της μονογονεϊκότητας.

Είναι κοινός τόπος, όμως, πως οι μόνοι γονείς μπορούν να επιτελέσουν ακέραια τα καθήκοντά τους απέναντι στα παιδιά, εάν συνεπικουρούνται από ένα ακμαίο Κράτος-Πρόνοιας κι όχι από ένα μηχανισμό υποδουλωμένο σε μνημόνια και δανεισμό. Η αστόχαστη υιοθέτηση της τάσης για εύκολα διαζύγια δημιούργησε στρατιές γυναικών, που προσπαθούν να τα βγάλουν πέρα οικονομικά και κοινωνικά αβοήθητες ή στηριζόμενες αποσπασματικά και ελλιπώς σε συγγενικά δίκτυα.

Η αποδυνάμωση της σημασίας του πατρικού ρόλου, αποκύημα μιας στρεβλής και ενισχυόμενης από τα ΜΜΕ ερμηνείας του φεμινιστικού κινήματος, παρήγαγε πατέρες αδιάφορους, απόμακρους, αποξενωμένους, εχθρικούς και κλυδωνιζόμενους από το ίδιο το

γεγονός της απώλειας των παιδιών. Ο μύθος πως η μόνη μητέρα μπορεί να είναι και φίλη και πατέρας και μέντορας των τέκνων της ανήκουν στις νοσηρές και αναπόδεικτες εικασίες του παρελθόντος, ενώ η εμφάνιση νέων μορφών οικογένειας κάνει την ανάγκη για δικαιοσύνη στις σχέσεις γονέων-παιδιών επιτακτική

Η κοινωνία διατηρεί ακόμα μηχανισμούς αυτορρύθμισης και οι ακραίες κραυγές ένθεν και ένθεν αντικαταστάθηκαν από εχέφρονες και συγκатаβατικές θεωρήσεις, που διατρανώνουν την πεποίθηση πως η αρμονική ανάπτυξη των παιδιών περνά μέσα από την αμέριστη φροντίδα και αγάπη των δύο γονέων, ανεξάρτητα από τις μεταξύ τους σχέσεις. Η νομική κοινότητα, αν και πρωτίστως ή και σκανδαλωδώς ωφελημένη από τη διαδικασία του διαζυγίου φαίνεται πως σταδιακά εναρμονίζεται με αυτήν τη μετεξέλιξη των κοινωνικών στάσεων και συνηγορεί προς μία καθολική αλλαγή στο καθεστώς ή και στη διαμεσολαβητική-εξωδικαστική διευθέτηση.

Τα ποσοστά που καταγράφηκαν στην έρευνα, και επικυρώνουν την προτεραιότητα που πρέπει να δοθεί στην αποκατάσταση του πατρικού ρόλου, προέρχονται σε μεγάλο βαθμό από γυναίκες. Εργαζόμενες και μορφωμένες οι περισσότερες συνειδητοποιούν πως η πολλαπλότητα των ρόλων και υποχρεώσεων, που ανέλαβαν, στερούν τον πολύτιμο και ποιοτικό χρόνο από την επικοινωνία με τα παιδιά τους.

Η κείμενη νομοθεσία, ενώ επικαλείται το συμφέρον των παιδιών, υποκριτικά ενισχύει τη σύγκρουση και διαιωνίζει το κλίμα πόλωσης ανάμεσα στους πρώην συζύγους, επιχειρεί με μηχανιστικό τρόπο να καθορίσει την αλληλεπίδραση, χωρίς συναίσθημα, δίχως ψυχολογική γνωμάτευση, είναι διεκπεραιωτική και πλημμελής απέναντι στις ανάγκες και τα αιτήματα των καιρών.

Η έρευνα αυτή, που σκοπός της είναι να αφουγκραστεί τις γενικές τάσεις, έπειτα από τόσες δεκαετίες καταιγιστικών κοινωνικών εξελίξεων, καταλήγει στο συμπέρασμα πως οι αναχρονιστικοί θεσμοί σε δύσκολες συγκυρίες είναι καταστροφικοί. Ο νομοθέτης, λαμβάνοντας υπόψη τα επιστημονικά τεκμήρια, πρέπει με τρόπο τολμηρό να αναπλαισιώσει το οικογενειακό δίκαιο και να αναβαθμίσει τις ψυχολογικές και συμβουλευτικές υπηρεσίες, που θα αποτρέπουν τη διαμάχη και θα αποτρέπουν παρεξηγήσεις και ακρότητες.

Βιβλιογραφία

- Amato, P. R., & Gilbreth, J. G. (1999). Nonresident fathers and children's well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family*, *61*, 557–573.
- Bender, W. N. (1994). Joint custody: The option of choice. *Journal of Divorce & Remarriage*, *21*(3–4), 115–131.
- Breivik, K., & Olweus, D. (2006). Adolescent's adjustment in four post-divorce family structures: Single mother, stepfather, joint physical custody and single father families. *Journal of Divorce & Remarriage*, *44* (3/4), 99–124.
- CBS. (2003). *Maandstatistiek van de bevolking* [Monthly population statistics]. Voorburg/Heerlen, The Netherlands: Author.
- Dewar, J, & Parker, S. (1999). The impact of the new Part VII Family Law Act 1975. *Australian Journal of Family Law*, 916 – 116.
- Ellman, I., Kurtz, P., & Weithorn, L. (2010). *Family law: Cases, texts problems*. Newark, NJ: Lexis Nexis.
- Fatherhood Coalition. (2004). Shared parenting ballot initiative election results. Boston, MA: Author.
- George, T. (2008). *Residential time summary reports*. Olympia, WA: Washington State Center for Court Research.
- Goldstein, J., Freud, A., & Solnit, A. J. (1973). *Beyond the best interests of the child*. New York: Free Press.
- Heide Ottosen, M. (2004). *Samvaer og bornsd trivsel* [Joint custody and children's well-being]. Copenhagen, Denmark: Social Studies Institute.
- Hetherington, E. M., Bridges, M., & Insabella, G. M. (1998). What matters? What does not? Five perspectives on the association between marital transitions and children's adjustment. *American Psychologist*, *53*, 167–184.
- Johnston, J. R. (1995). Research update: Children's adjustment in sole custody compared to joint custody families and principles for custody decision making. *Family and Conciliation Courts Review*, *33*, 415–425.
- Kelly, J. (2007). Children's living arrangements following divorce. *Family Process*, *46*, 35–52.
- Kuehl, S. J. (1989). Against joint custody: A dissent to the General Bull moose theory. *Family & Conciliation Courts Review*, *27*(2), 37–45.
- Masardo, A. (2009) *Managing shared residence in Britain and France: Questioning a default primary carer model*. In Social Policy Review (Rummery, K., Greenland, F., and Holden, C., Eds.) pp 197-214. Bristol: Polity Press.
- McLanahan, S. S. (1999). Father absence and the welfare of children. In E. M. Hetherington (Ed.), *Coping with divorce, single parenting, and remarriage: A risk and resiliency perspective* (pp. 117–145). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Rhoades, H., & Boyd, S. B. (2004). Reforming Custody Laws: a comparative study. *International Journal of Law, Policy and the Family*, *18*, 119-146.
- Roman, M., & Haddad, W. (1978, September). The case for joint custody. *Psychology Today*, p. 96.
- Shapiro, Adam and Lambert, James David, 1999. Longitudinal Effects of Divorce on the Quality of the Father-Child Relationship and on Fathers' Psychological Well-Being. *Journal of Marriage and Family*, *61*(2), 397-408.
- Singer, A. (2008) Active parenting or Solomon's justice? Alternating residence in Sweden for children with separated parents. *Utrecht Law Review* *4*, 35-47.
- Skinner, C., Bradshaw, J., & Davidson, J. (2007). *Child support policy: An international perspective*. London, England: The Stationery Office.
- Skjorten, K., and Barlindhaug, R. (2007) The involvement of children in decisions about shared residence. *International Journal of Law, Policy and Family* *21*, 373-385.
- Smyth, B. (2009). A 5 year retrospective of shared care research in Australia. *Journal of Family Studies*, *15*, 36–59.
- Spruijt, E., & Duindam, V. (2009). Joint Physical Custody in the Netherlands and the Well-being of Children. *Journal of Divorce & Remarriage*, *51*(1), 65-82.

- Toulemon, L. (2008) *Two home family situations of children and adults*. Paris: Institute of National Demographics.
- Twaite, J. A., & Luchow, A. K. (1996). Custodial arrangements and parental conflict following divorce: The impact on children's adjustment. *The Journal of Psychiatry and Law*, 24, 53–75.
- Venohr, J., & Kaunelis, R. (2008). Child support guidelines. *Family Court Review*, 43, 415–428.

Σημειώσεις Τέλους

- i 476/2012 ΜΠρΡόδου
- ii ΑΠ 104/2012
- iii ΜΠΛαμίας 1512/2013 ασφ.
- iv Από έρευνα που διεξήχθη με στατιστική ανάλυση Νομολογίας του Πρωτοδικείου Αθηνών με θέμα «Γονική μέριμνα, επιμέλεια και επικοινωνία παιδιών σε περίπτωση διαζυγίου» από τον Ιωάννη Παραβαντή, Επίκουρο Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Πειραιά. Στοιχεία έρευνας : οι αποφάσεις του έτους 2007 (απογραφή) του Πρ.Αθηνών, Διαδικασία διατροφών. Απλά τυχαία δείγματα (μεγέθους 30) αποφάσεων ετών 1999 έως 2008 (εξαιρουμένου του 2007). Η έρευνα διεξήχθη με αίτημα της ΜΚΟ ΓΟΝ.ΙΣ και παρουσιάστηκε σε ημερίδα της ΜΚΟ ΓΟΝ.ΙΣ στις 30 Ιουνίου 2010 στο πνευματικό Κέντρο Δήμου Αθηναίων
- v Στο άρθρο 1511 ΑΚ ορίζεται ως κατευθυντήρια γραμμή για τη ρύθμιση της άσκησης της γονικής μέριμνας, σε περίπτωση διαφωνίας των γονέων και της προσφυγής στο Δικαστήριο, το συμφέρον του τέκνου (ΑΠ 1865/1984 ΝοΒ 33.1553, ΕφΛαρ 387/2006 Δικογρ. 2006.362). Το συμφέρον του ανηλίκου απαιτεί καταρχήν την παρουσία και των δύο γονέων του αλλά, όταν αυτό δεν είναι δυνατό, όπως στην περίπτωση του διαζυγίου ή της διακοπής της έγγαμης συμβίωσης, πρέπει σαν πλέον κατάλληλη λύση να επιλέγεται εκείνη που θα έχει στην περαιτέρω ανάπτυξη του τέκνου τη μικρότερη επιβάρυνση από τις συνέπειες κατάρρευσης του γάμου των γονέων (ΕφΛαρ 387/2006 ό.π.). (61/2013 ΜΠρΝάξου).
- vi Θεοφανώ Παπαζήση, Οικογενειακό δικαστήριο ως μέσο προστασία της οικογένειας, ΕφΑΔ 3-4/2014-Έτος 7^ο (σελ.219)
- vii Η πρόταση για την παρακολούθηση των οικογενειακών υποθέσεων από ένα δικαστή διατυπώνεται στο άρθρο Οικογενειακό δικαστήριο ως μέσο προστασία της οικογένειας, ΕφΑΔ 3-4/2014-Έτος 7^ο (σελ.228), της Ομοτίμου Καθηγήτριας του ΑΠΘ, τμήμα Νομικής Σχολής, Θ.Παπαζήση
- viii Θεοφανώ Παπαζήση, Οικογενειακό δικαστήριο ως μέσο προστασία της οικογένειας, ΕφΑΔ 3-4/2014-Έτος 7^ο (σελ.226)